

IRODALOM.

Harsányi István, Gulyás József, Simonfi János: A kuruc balladák hitelessége. Sárospatak. (A Sárospataki Ref. Lapok szerkesztőségének kiadása. 1914. 100. l.)

Szerzők szeméi előtt irodalomtörténetünk «legégetőbb kérdésének», a kuruc balladák hitelességének tárgyalásában kettős cél lebegett. Egyrészt, hogy a régi magyar irodalom számára «visszahódítsák» a Riedl Frigyes és Tolnai Vilmos által tagadásba vett hitelességű költeményeket, másrészt, hogy megvédjék Thaly Kálmán igazát az «elsietett vádakkal» szemben. Szerzők Riedl Frigyes vélekedését nem tartják «elégge megokoltnak», s a költemények létrejöttéről vallott felfogásának «még csak a valószínűségét sem engedhetik meg» maguknak, nemhogy megbizonyítottanak tekinthetnék. Egyelőre azzal pihentetik tollukat, hogy érdemes volt a kérdést felülvizsgálni s érdemes lesz ez ügyben tovább kutatni. E dolgozatok jórészt megjelentek már a Sárospataki Református Lapok 1913-iki évfolyamában (okt.—dec.) és sorozatos cikkeiket folyóiratunk múlt évi folyóiratszámlemben állandóan ismertettük, mindazonáltal mivel jelen kötet a fentemlített cikksorozatnak nem egyszerű különnyomata, hanem «átdolgozott és bővített kiadása», könnyebb áttekintés kedvéért röviden újból összefoglaljuk a szerzők főbb ellenvetéseit.

A tanulmányoknak négy része van. Az első rész (5—38. l.) Harsányi István és Gulyás József műve. Ebben szerzők a rézdob kérdését illetőleg Riedl Frigyesel szemben, (aki azt vallja, hogy a kuruc-korban a dobok némák, néhány balladában pedig folyton dobolnak), úgy vélik, hogy a Rákóczi-korban ismeretesek voltak a rézdobok. Thaly Tanulmányában több helyen tesz említést ezredobosról, a szabályzatok is előírják ennek kötelességeit, tehát volt dobos a seregben. Hogy pedig rézdobos is volt, arra bizonyosság Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc életrajza, ahol szintén olvasható, hogy a kurucok üst- vagy rézdobokat használtak. Szerzők aztán arra idéznek adatokat, hogy a kuruckori költészet ismerte a dobot és a rézdobost. Riedllel szemben (Bujdosó Rákóczi) azt állapítják meg, hogy voltak Rákóczi-sírató dalok is, még pedig azon a területen, ahol Erdélyi gyűjtetett; így lehetett azon is, ahol Thaly gyűjtetett. És tényleg siratta is a nép Rákóczit. (V. ö. ezzel szemben Kálmány Lajos nézetét. Hagyományok. 1915. 215 l.) Riedl szerint Thaly az Esztergom megvétele c. balladának azt a motívumát, hogy Rákóczi hajnalkor fellovagol a várba, Arany

Török Bálintjából vette; ezzel szemben szerzők azt mondják, hogy Thaly forrása is a népdal volt. A Török bársony süvegem kezdetű nóta első két sora megvan ismeretes régi népdalban. Ilyen módon mennek végig a Riedl által gyanúsaknak tartott kifejezéseken és verssorokon, s arra a megállapodásra jutnak, hogy a valódi forrás nem az, amit Riedl megjelöl, hanem a népdal, a népnyelv. Az eredő helyek kérdésére térve át, szerzők azt mondják, hogy az a körülmény, hogy 1913-ban pl. hasztalan keresték az esztergomi városi levéltárban a Thalytól forrásul használt 1706-iki nagyszombati kalendáriumot, s hogy abból a nyomtatványból ma csak a Nemzeti Múzeum példánya ismeretes: egyáltalán nem bizonyítja hitelesen azt, hogy tehát a Thalytól említett eredő hely fiktív s a forrás, melyre Thaly utal, sohasem létezett.

A dolgozat második részét (39—81. l.) Simonfi János írta. Szerző elhamarkodottnak mondja a Világ 1913. X. 4. számában írt, Riedl érvei nyomán támadt azon ítéletét, hogy az irodalomtörténetből ki kell törölni a kuruc balladákat, mint a korabeli néplélek hű kifejezőit. Simonfi szerint Riedl nyelvtörténeti érvei erősen támadhatók. Pedig az eredetiség vitájában éppen a nyelvi bizonyítékok esnének legnagyobb súllyal a mértékbe. A balladák ódon szókincese Riedl szerint Thaly kiadványaiból, meg Balassa, Gyöngyösy és Mikes műveiből van merítve. Szerző sorba veszi az egyeztetéseket, s arra az eredményre jut, hogy a kérdéses helyek nem a fenti írókból vett Thaly-féle kölcsönzések, hanem az ilyenfajta szavak, szólások, kifejezések, egytől-egyig az egykorú köznyelv bővizű kútfejéből fakadtak. Az Arany Jánossal való egyezésekre vonatkozólag S. azt mondja, hogy Arany „holta után sem vall Thaly ellen”. Vallott ő már életében, de mellette. A Kisfaludy Károllyal való egyezésnek Riedl által megjelölt módjában sem hisz a szerző. Hihetőbbnek tartja, hogy a dunántúli bujdosó kurucok éneke három sorának is, a Kisfaludy K. költeményének is ugyanazon egy forrása van, t. i. a népnyelv, a népköltészet.

A harmadik rész szerzői ismét (82—90. l.) ismét Harsányi István és Gulyás József. Véleményük szerint Thaly az egyes darabokat úgy közölte, ahogy azok forrásaiban voltak, csak a helyesírást modernizálta. Ha eddig nem is kerültek még elő, szorgos kutatás után elő fognak kerülni a kuruc-kori ballada-kéziratok is, mint ahogy megvannak már Petrőczy Kata elveszettnek hitt versei is.

A tanulmány negyedik, befejező része (91—95. l.) Simonyi Jánuostól való. Főgondjuk volt — úgymond — Riedl nyelvi bizonyítékainak megdöntése. A kézirat hiánya még nem elég bizonyíték a hitelesség ellen. A négy legkényesebb nyelvújításinak tartott szóról — úgymond — valószínűvé tették, hogy vagy népnyelvi eredetűek, vagy elvonas által keletkeztek, s már a kuruc-korban meglehettek. Meggyőződtek róla, — írja — hogy a balladákat sok szál fűzi a régi magyar költői stílushoz és a népköltés nyelvéhez. „Mentül több szempontból latolgatják a kérdést, annál inkább meggyőződtek Thaly igazáról.»

RIMÓCZY ELEK.

Schuy Gilbert: Bacsányi János és I. Napoleon 1809-iki proclamatiója a magyarokhoz. Budapest, 1914. 104 l. Stephaneum-nyomda. (Történeti Értekezések 5. sz.)

Bacsányi János azok közé a szerencés fróink közé tartozik, akikkel az irodalomtörténetírók legszívesebben foglalkoznak. Jelentősége aránylag nem nagy, s oddig mégis nyolc kisebb-nagyobb monografikus munka foglalkozott vele. Ennek oka egyrészt Bacsányi érdekes egyénisége, másrészt méltatlan mellözése, üldözése és sok szenvedése, melyekért mintegy kárpótolni akarja irodalomtörténetünk az életében meggyanusított, később elfeledett író. Nyomós okként járul az említettekhez az is, hogy Bacsányi gazdag kézirati hagyatéka bő anyagot, élettörténete pedig megfejtendő problémákat nyújt a kutatóknak.

Jelen monografia, a kilencedik, Bacsányi életének csak egy vitás kérdésével, a legtöbbet vitatottal, foglalkozik, t. i. hogy mi része volt Napoleon híres proklamációjának létrejöttében.

A kérdést Horánszky Lajos kutatásai után (B. J. és kora, 1907.) eldöntöttnek hittük. A bűnügyi vizsgálat aktáiból az derült ki, hogy a proklamációt Márton József fordította magyarra egyes inkriminált részletek kivételével, melyeket Sedlitzky rendőrminiszter hivatalos jelentése szerint egy Kermelics nevű magyar iktatott bele, a kész fordítást azután Bacsányi javította át.

Schuy munkája nem más, mint Horánszky adatainak revíziója. Először elég meggyőző érvekkel támogatja Horánszky amaz állítását, hogy a proklamáció szerzője maga Napoleon, azután azt igyekszik bebizonyítani, hogy Kermelicsnek semmi szerepe sem volt a fordításban, hanem Bacsányi volt az, aki Márton fordításába az inkriminált részeket betoldotta s az egészet átdolgozta, szóval, hogy jelentősebb szerepe volt a proklamáció létrejöttében, mint maga vallotta s mint Horánszky hitte. Ezt az eredményt, mint értekezése elején maga megjegyzi, nem tekinti teljesen bizonyosnak és véglegesnek s rámutat arra, hogy az egykorú hosszas és körülményes vizsgálat sem tudott minden kétséget eloszlatni az ügyre vonatkozólag.

Alapos és körültekintő vizsgálódása szerintünk csak megingatja, de egészen meg nem dönti Horánszky felfogását (pl. Kermelics szereplését illetőleg), érvei nem egyszer meggyőzők, de nem mind kielégítők. Hogy kétségeket keltett Horánszky véglegesnek hitt megállapításai iránt, az is mindenesetre eredmény (bár e kétségeket már Angyal Dávid is hangoztatta Horánszky könyvéről 1908-ban írt bírálatában).

Ami a tanulmány formáját illeti, feltűnik bőbeszédűsége. Sokat ismétel (hányszor emlegeti pl., hogy Bacsányi milyen szenvedélyes korrigáló volt! kétszer idézi ugyanazt a 25. és 85. lapon stb.), fölöslegesen terjedős, pl. mikor Bacsányinak főként a *műfordításra* vonatkozó elveit a proklamáció fordítására alkalmazza. Ezek különben nem lényeges hibák ahhoz képest, hogy szerző nem az eredeti aktákra alapítja vizsgálatát, hanem csak Horánszky könyvének közléseire. Így revízióját vele együtt mi sem tekinthetjük véglegesnek. Reméljük, ezt a mulasztását azzal fogja

jóvátenni, hogy az aktákat magukat még egyszer tüzetesen átvizsgálja s úgy alkotja meg végleges ítéletét, mellyel lihetőleg be fogja fejezni ezt a százados pört a magyar történelem és irodalomtörténet örömére.

SZINNYEI FERENC.

Gróf István: Arany János Bolond Istókja. Budapest, 1914.
8° 223 l. Ára 3 kor. 60 fl.

A szerző végszavában néhány megjegyzést fűz tanulmányához. Elmondja, hogy dolgozata eredetileg egyetemi pályatételre készült munka, ahol dicséretben részesült. A nyertes Kardos Lajos dolgozata lett, mely azóta szintén megjelent nyomtatásban (Ism. Irodalomtörténet 1914 márc.). Gróf azóta átdolgozta, főleg kibővítette pályamunkáját, de szempontjai maradtak. Némi végső következtetést mindjárt megállapíthatunk. Nem ismerjük a munka eredeti formáját, de az a gyanúnk, hogyha szempontjai nem változtak, műve úgy nem lett sokkal jobb. Mert nemcsak terjedelmes, de hosszas is lett. Kardos munkájának kétségtelen érdeme a *Bolond Istók* önéletrajzi elemeinek teljes megvilágítása, részben új kutatások alapján. Gróf ezzel szemben a mű esztetikai elemzését tette főszempontjává. Műve ilyen nézőszempontból nem is mondható fölöslegesnek.

A könyv végére adott repertorium is bizonyítja, hogy Gróf a költemény irodalmában jártas. Dicsérettel emeljük ki szorgalma mellett józan-ságát. Amikor beéri az eddig ismert önéletrajzi adatokkal, nem kalandozik süppedékes talajra. Inkább félénk s túlságosan is bizonyozza, hogy a II. ének kis színésznöje csak költői személy. Gróf helyesen polemizál Kardossal, aki az I. énekben is önéletrajzi elemeket keres. Józan-sága attól is megóvjja, hogy a másik oldalon térjen ki s a Bolond Istók népmesei elemeit cserkésze. Hiszen az okos bolond népmesei alakjához Arany töredékeinek semmi köze. Végül helyesen magyarázza Petőfi *Bolond Istókját* s röviden szembeállítja a két nagy költő egyforma című munkáját. Általában jól fogja föl Arany szándékát, a közmondást, mint kiinduló pontot és mint semmi egyebet, az alapeszmét s a terv határozatlanságát.

Azonban a munka nagyon is magán viseli a fiatal írók jellemző vonásait. Mikor a költeményt meg akarja mindenfelől világítani, túlságosan nagy feneket kerít a dolognak s oly messze elkalandoz, annyi mindenről beszél, hogy a költemény igazi tárgyalása szinte elvész benne. Akármilyen bőven is ír a mű anyagáról, népiességéről, alakjairól, az író stílusáról, a főcél: az esztetikai fejtegetés mégis hiányos marad. Hosszasan ír a csöszkunyhóról és lakóiról, de jóformán nem is foglalkozik a hős alakjával, a debreceni diákélet s a vándorszínészvilág épcu olyan jellemző, mint kedves leírásával. Pedig a Bolond Istók jellemzése érdekes esztetikai probléma. Az alak épen olyan eleven, mint Arany akármelyik más epikus alakja, de az a szubjektív, valósággal lírai jellemzés, amelyet az író itt próbál, egyetlen más munkájában se található. A világirodalomban a Dickens Copperfieldje van így megalkotva, de legkevésbé sem akarok azért Aranyban dickens hatást fedezni föl.

Dicséretes a szerző nagy olvasottsága, de az is kezdő íróra vall, hogy

beszámol olvasmányaival ott is, ahol semmi szüksége sincs rá. Miért emlékszik meg a pesszimista s a természetkedvelő íróról olyan részletesen? Hiszen a legtöbbjének itt igazán semmi helye sincsen. Szemmellátható, hogy az író ezzel széles perspektívát akart művének adni, de e fölhalmozásból nem lesz perspektíva, e fejezetek oda nem illő részletképen kilógnak a munkából.

Aztán itt-ott átvesz egy-két furcsa nézetet. Már hogy volna Byron realista költő? Aztán hagyjunk föl már egyszer azzal a babonával, hogy Hugo Victor nem tudott jellemezni, amiért másféle jellemrajzoló módja volt. Hát elfeledjük Cromwellt, Don Carlost, Ferenc királyt, ha csak egyszer is olvassuk? Nem tudott jellemezni a Don Cæsar megalkotója, azé az alaké, amely típusá vált?

A Taine természettudományi módszerének alkalmazása néha naiv módon történik. Mosolygunk, mikor a magyar nép faji leírásánál ezt olvassuk: «Azonkívül a téli hideg klíma a magyart erős hústáplálékra kényszeríti, a meleg nyári napok által megposhasztott víz hatását erős fűszerekkel és szeszes italokkal kénytelen ellensúlyozni. A paprika és bor gyorsítja a vérkeringést stb.»

Nem mindenütt helyes az Arany olvasmányainak hatását tárgyaló fejezet sem. Érdekesen mutat rá az I. ének sok bibliai kifejezésére, de már se Homeros, se Shakespeare hatása nem olyan, ahogy Gróf leírja. Arany leírásaiban több úgy a festői, mint a lírai elem, mint Homerosban. Shakespeare realitása egészen más, mint az Aranyé. Shakespeare a leg-
elemibb módon hozza elének a királyt, a hőst, a nagyurat, de soh'sem ír kisszerű tárgyokról és kis emberekről. Az ő viharja a cédrusokat rázza s villáma a palotákba csap.

Gróf a *Bolond Istók* I. énekének megjelenésétől keltezi a magyar irodalom reális korát. Ezt bővebben kellett volna kifejtenie.

Csak még egy szót az utolsó laphoz. Gróf azon véleményen van, hogy Arany olyan költő, aki legtöbbször tanulmányra szorul. Ezt kereken tagadom. Legtöbb munkájában annyira egyszerű, hogy megértéséhez alig kell kommentár. Az igaz, hogy annyira mély is, hogy tanulmányra alkalmat bőven ad.

VÉRTESEY JENŐ.